

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ÇAĞDAŞ ƏDƏBİYYATDA AZƏRBAYCANÇILIQ KONSEPTİ

Giriş: Ulu öndər Heydər Əliyevin fəaliyyətinin bütün dövrlərində Azərbaycan dəyərlərinə, Azərbaycançılıq ideyalarının təşəkkülü və inkişafına böyük əhəmiyyət verdiyi danılmaz faktır. Ulu öndər hələ sovet dönmündə Azərbaycana rəhbərlik edərkən, ictimai şüurun bütün sahələrində, cəmiyyət və mədəniyyət həyatında milli özünüdərk və mənəviyyət, Azərbaycan iftixarı və şöhrəti naminə hər cür fəaliyyətlərə impuls və meydan vermiş, müstəqillik illərində bu istiqamətdə qazanılmış uğur və bəhrələrdən yeni cəmiyyət və mədəniyyət quruculuğunda istifadə etmiş, ən nəhayət müstəqil Azərbaycan Respublikasının konstitusiyasında Azərbaycançılıq dövlətin və xalqıdeologiyası olaraq təsbit etmişdir.

Heydər Əliyev milli ideya daşıyıcısı, azərbaycançılıq dəyərlərinin ifadəçisi və təbliğatçısı kimi ədəbiyyata böyük əhəmiyyət verir, bu baxımdan çağdaş ədəbiyyata və ədəbi-mədəni prosesə məxsusi diqqət ayırır və hətta bilavasitə istiqamətləndirməyə çalışırdı. Həm sovet dövrü – 1960-1980-ci illər ədəbi prosesinin materiallarının tədqiqi, həm Ulu Öndərin müstəqillik illərində çoxsaylı ədəbiyyat və mədəniyyət tədbirlərinin təşkilatçısı və iştirakçısı kimi fəaliyyəti göstərir ki, Heydər Əliyev və ədəbiyyat, Heydər Əliyevin Azərbaycan yazıçıları ilə əlaqələri zəngin, ardıcıl və məhsuldar olmuş, bu da özlüyündə ədəbiyyatda Azərbaycançılıq ideyalarının intensiv tərəqqisinə zəmin yaratmışdır.

Əsas hissə: Sovet dönmündə Azərbaycançılıq ideyalarını qoruyubyaşatmaq, inkişaf etdirmək heç də asan olmamışdır. 1920-ci ilin aprel işğalından sonra yetmiş il ərzində Azərbaycan xalqı siyasi müstəqilliyini itirmiş, sovet respublikalarından biri kimi dünyanın nəhəng dövlətlərindən olan SSRİ-nin tərkibində varlığını davam etdirmişdir. Amma siyasi müstəqilliyin itirilməsi Azərbaycan xalqının milli-mənəvi inkişafının qarşısını ala bilməmiş, bütün XX əsr boyu ən ağır ictimai-siyasi və ideoloji şəraitlərdə belə milli cəmiyyət öz varlığını qorumuş, kommunizm ideologiyasının təsiri altında, sosialist gerçəkliyinin çərçivələri daxilində belə tərəqqi etmişdir. 1950-ci illərdən, post-stalinizm dövründə başlayan nisbətən ictimai-ideoloji mülayimləşmə prosesi respublikalarda milliləşmə tendensiyalarını bir qədər gücləndirmiş, çağdaş ədəbiyyatın yaranmasına da təkan verən yeni tarixi epoxanı ortaya çıxarmışdır. Böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin 1969-cu ilin iyul ayından respublikaya rəhbərlik etməsi Azərbaycan cəmiyyətində milliləşmə tendensiyalarını daha da sürətləndirmiş, azərbaycançılıq şüurunu gücləndirmişdir.

Xalq yazıçısı Anar “Şəxsiyyətin miqyası” məqaləsində yazır: “60-cı illərin sonlarında, 68-ci ildə Çexoslovakiya hadisələrindən sonra Mərkəzi narahat edən, nigaran qoyan artıq yalnız Avropanın sosialist ölkələrində deyil, SSRİ-nin müttəfiq respublikalarında belə baş qaldıra biləcək sərbəstlik (“müstəqillik” sözünü dilə belə gətirmək istəmirdilər) meyilləri, millətçilik təzahürləri idi. Bu cür təzahürləri həmişəki tək ilk növbədə Azərbaycanda axtarırdılar. Belə bir zamanda, bu sayaq təhlükələrlə mübarizə aparmaq üçün ən münasib şəxsiyyət DTK generalı ola bilərdi. Moskvada Azərbaycana rəhbərliyi məhz ona tapşırmağı məqsədəuyğun saymışdılar. Bircə şeyi nəzərdən qaçırılmışdılar. Heydər Əliyev Mərkəzdə oturub onun təyinatı haqqında qərar verənlərin hamısından ağıllı idi və heç vaxt öz doğma Vətəni – Azərbaycanı, öz xalqını onların ayağına verməzdi. Bu çətin missiyanı lazımı tədbirlərlə həyata keçirmək üçün isə kifayət qədər təcrübəsi və bacarığı vardı. 1969-cu ilin yayında Azərbaycan KP MK-nın Birinci katibi seçildəndən sonra Heydər Əliyev Mərkəzin ondan gözlədiyi mübarizəni – millətçilik təzahürlərinə qarşı mübarizəni tamamilə başqa və təhlükəsi daha real bir bəlaya qarşı – qanun pozuntularına, rüşvətxorluğa, əliyəriyyə, ədalətsizliyə qarşı mübarizəyə çevirdi. Və bununla yalnız Azərbaycanın deyil, ümumən SSRİ-nin gələcək taleyinin dəyişməsi üçün ilk addımlardan birini atdı” (1, s. 34)

Ümummilli lider azərbaycançılıq şüurunu kommunizm ideologiyasına qarşı getmədən, sosializm cəmiyyəti daxilində inkişaf etdirmək yolunu tutur, sanki millətin öz mənəvi dəyərləri, intellektual bilik və bacarıqları üzərində yetişməsinə zəmin yaradırdı. “Tarixlə üz-üzə dayanmış adam” əssəsində Xalq yazıçısı Elçin yazır: “Bu mənada yetmişinci illərdəki, səksəninci illərin əvvəllərindəki “sosialist əməyi qələbələr”nin, “qızıl bayraqlar”ın arxasında da, ilk növbədə, xalqın milli özünüdədiyi dayanırdı və bir neçə il əvvəl mən bu barədə yazmışdım. O “əmək qələbələr”, “qızıl bayraqlar”, respublika bayrağına taxılan o ordenlər böyük və dövrü üçün çox cəsərlə yaradılmış aysberqin görünən hissəsi idi, mühümü, vacibi, əsası isə, yəni xalqın, hərəgah belə demək mümkünsə, gizli özünüdədiyi isə həmin aysberqin görünməyən, suyun altında qalan hissəsi idi...” (4, s. 242-243)

Belə ki, Ulu öndər Heydər Əliyevin ədəbiyyatımızda azərbaycançılıq ideyalarının möhkəmlənməsi və yayılmasına təsiri iki yolla olmuşdur. 1) Bilavasitə çağdaş ədəbiyyatın ideya-bədii istiqamətlərinin yönləndirilməsi və gerçəkləşdirilməsi yolu ilə; 2) Bilvasitə üsulla – respublikada keçirilən mədəniyyət tədbirləri, yubileylər, beynəlxalq əlaqələr kontekstində.

Birinci istiqamətdə Azərbaycançılıq konsepti Heydər Əliyevin çağdaş ədəbiyyatımızı, yazıçı və şairləri müasir ölkə və cəmiyyət quruculuğuna cəlb etmək cəhdləri və tədbirlərində görünürdü. Heydər Əliyev respublika başçısı kimi müasir Azərbaycanı, Azərbaycan cəmiyyəti və insanını qabaqcıl, inkişaf etmiş, dünya səviyyəli, digər respublikalar içərisində fərqlənən, şöhrətli, qürurlu görmək istəyirdi və özünün bütün sahələrdə səylərinə müvafiq ədəbiyyatı da bu yöndə fəal olmağa çağırırdı. Azərbaycan yazıçılarının 1971-ci il V qurultayında deyirdi: “Biz istəyirik ki, yazıçılarımızın yaradıcılığı respublikanın ictimai-siyasi həyatı ilə sıx bağlı olsun, onlar bu həyatdan ayrılmasınlar, kəskin problemlərdən və məsələlərdən kənara çəkilməsinlər, əksinə, həmişə hadisələrin qaynağında olsunlar, partiya və xalq qarşısında məsuliyyət daşıdıqlarını heç vaxt unutmasınlar. Biz arzu edirik ki, yazıçılar öz yaratdıqları əsərlərə zamanın və günün tələbləri zirvəsindən, partiyamızın

⁴⁸ ADU-nun Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının elmlər doktoru proqramı üzrə dissertantı, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

tələbləri yüksəkliyindən qiymət versinlər. Biz belə hesab edirik ki, bizim zamanəmiz və müasirlərimiz haqqında gözəl əsərlər yaratmaq Azərbaycan yazıçılarının əsas qayğısı olmalıdır...” (6).

Heydər Əliyev yazıçılar qarşısında yalnız vəzifə irəli sürməklə, ictimai borc duyğusunu yada salmaqla kifayətlənmirdi, həm də bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün şərait yaratmağa çalışırdı. Anar “Unudulmaz görüşlər” əsərində xatırlayır: “Əgər sovet vaxtında Heydər Əliyev Azərbaycan rayonlarına çıxanda yazıçıları da özüylə aparırdısa, müstəqillik dövründə, Prezident kimi xarici səfərlərə gedəndə ziyalıları da dəvət etməyə başladı. Bunun böyük əhəmiyyəti vardı. Heydər Əliyevi müşayiət edən jurnalistlər hadisələrin faktoloji tərəflərini işıqlandırır, informasiya xarakterli məlumat verirdilərsə, bu səfərlərin əhəmiyyətini, prezidentin xaricdəki davranışını, başqa ölkələrin liderlərilə danışıqlarını yazıçılar daha dərindən müşahidə və dəyərləndirə bilirdilər...” (1, s. 90)

Heydər Əliyev həm belə kollektiv səfərlərdə, həm də ayrı-ayrı yazıçılarla söhbətlərində qarşısına qoyduğu məqsədlərə nail olurdu. Yazıçı Vidadi Babanlı “Unutmadığım günlər” yazısında iştirakçısı olduğu səfərdən sonra Heydər Əliyevi belə xatırlayır: “ – Sizi bura çağırmaqda məqsədim səfərimiz barədə təəssüratınızı öyrənməkdir. Nə gördünüz? Nə eşitdiniz? Nələrin şahidi oldunuz? Mənim üçün bunlar çox maraqlıdır. Siz yaradıcı, aydın zəkali insanlarsınız. Gözləriniz iti, müşahidələriniz dəqiqdir. Xahiş edirəm, buyurun, rəy açıqlayın...” (2, s. 128). Azərbaycan yazıçılarının 1981-ci il VII qurultayından sonra təkbətək söhbətində Heydər Əliyev Anara ayrıca tövsiyələrini verir: “Amma hər halda, bir partiya işçisi kimi, bir ata kimi sizə tövsiyə edirəm ki, irimiyaşlı əsər yaradasınız, bizim bugünkü həyatımızı əks etdirən bir əsər. Qoy orda neqativ hallara qarşı mübarizə də olsun, amma eyni zamanda bizim əxlaq prinsiplərimizi, ideyalarımızı aydın, fəal təsdiq də olsun...” (1, s. 62).

Ümummillə lider Heydər Əliyevin yazıçılara tövsiyələri nəticəsiz olmur, çox keçmir ki, ölkənin qaynar həyatından, Azərbaycanın quruculuq proseslərindən, müasir həyatın dinamikasından, eyni zamanda bu proseslərə əngəl olan problemlərdən, cəmiyyəti bürümüş naqisliklərdən, əliyərilik və rüşvətخورluqdan, meşşanlıq və mənəvi-əxlaqi aşınmadan bəhs açan, ictimai mühitin bələlərini ifşa edən əsərlər yaranır. Süleyman Rüstəmin tərənnüm səciyyəli, Azərbaycan iftixarını ifadə edən lirikası, “Cənnət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin” kimi şeirləri ilə yanaşı, Bəxtiyar Vahabzadənin rejimin bələlərini ifşa edən “Leninlə söhbət” poeması da meydana gəlir. Sadə Azərbaycan insanının əmək fədakarlığını əks etdirən Bayram Bayramovun “Fəhlə qardaş” romanı ilə yanaşı, zəhmət adamlarının həyatına qənim kəsilmiş məmurluq sistemini ifşa edən İlyas Əfəndiyevin “Sarıköynəklə Valehin nağılı”, Vidadi Babanlıın ziyalı mühitində baş verən mənəvi korşalmanı təsvir edən “Vicdan susanda” romanları da işıq üzü görür. Bu və digər, hər iki istiqamətdə həm pozitiv, həm də tənqidi meyilləri təcəssüm etdirən əsərləri eyni ideya-mənəvi konseptlər – müasirlik və azərbaycançılıq birləşdirirdi.

Bu baxımdan Anarın “Şəhərin yay günləri” pyesi cəmiyyətdə xüsusən sensasiya doğurmuşdu. Rüşvətخورluğu açıq-aşkar şəkildə ifşa edən, milli-mənəvi dəyərlərinə aşınmasına yol açan mühitin tənqidini verən pyesin tamaşaya qoyulmasına sovet senzurasımanə olmağa çalışmış, yalnız Heydər Əliyevin müdaxiləsindən sonra əsərə yaşıl işıq yandırılmışdı. Bu barədə yazıçıların 1997-ci il X qurultayında Ulu Öndər özü xatırlatmışdır: “Amma siz də bilirsiniz ki, 1969-cu ildə mən Azərbaycana rəhbər seçilən gündən Azərbaycanın həyatında olan eybəcərlikləri, mənfi cəhətləri daim tənqid etmişəm və onlarla mübarizə aparmışam. Ona görə də gəlib mənə deyəndə ki, Anar “Şəhərin yay günləri” pyesi yazıb, orada bizim quruluşun əleyhinə gedir, filan edir, dedim yaxşı, gedib baxaram. Gəldim, baxdım, çox da tərifi dedim, mükafat da verdim...” (8, s. 437-438).

Yalnız “Şəhərin yay günləri” pyesini deyil, Bəxtiyar Vahabzadənin “Leninlə söhbət”, Rüstəm İbrahimbəyovun ssenarisi əsasında Rasim Ocaqovun çəkdiyi “İstintaq” filmi də Dövlət mükafatına layiq görməklə Heydər Əliyev Azərbaycanın işıqlı gələcəyi naminə rejimi tənqid edən əsərləri təqdir etdiyini göstərmişdir. İlyas Əfəndiyevin “Sarıköynəklə Valehin nağılı” romanına görə, Mövlud Süleymanlıın “Dəyirman” povestinə görə təqiblərdən yayınmasının qarşısını da məhz Heydər Əliyev almışdır. Bu barədə Elçin “İlyas Əfəndiyev. Şəxsiyyəti və sənəti haqqında bir neçə söz” məqaləsində (3, s. 46), Mövlud Süleymanlı “Qırx ilin yeddi görüşü” (9, s. 34) xatirə əsərində yazır.

Ümumən ümummillə lider Heydər Əliyev sovet dönəmində Azərbaycanda açıq dissidentizmin qarşısını almaqla, həm də Azərbaycan naminə dissidentliyə göz yummuşdur. Ulu öndər özü Azərbaycanda rejim əleyhinə dissidentlik məsələsinə belə aydınlıq gətirmişdir: “Moskvada bir jurnalist məndən müsahibə götürərkən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zamandan danışırıdım. Mənə sual verdi ki, sizdə, Azərbaycanda o vaxt dissident var idi, yoxsa yox idi? Dedim ki, yox idi. Dedi, nə üçün? Dedim ki, biz dissident axtarmırdıq. Təbiidir ki, əgər axtarsaydıq, çox dissident çıxarmaq olardı. Məsələn, əgər o illər, 60-70-ci illərdə Azərbaycanda dissident axtarsaydıq, onlar çox idi. Ən böyük dissident Bəxtiyar Vahabzadə idi. Hətta mənim xatirimdədir, mən Təhlükəsizlik Nazirliyində işləyən zaman onun həbs olunması məsələsi qoyulmuşdu. Yaxud da ki, Xəlil Rza ən böyük dissidentlərdən biri idi. Çünki onun əsərləri, o cümlədən Bəxtiyar Vahabzadənin əsərləri həqiqəti deyirdi. Amma bu həqiqət o vaxtkı kommunist ideologiyasına zidd idi və buna görə də onlar dissident idilər. Ancaq biz Xəlil Rzanı da qoruduq, saxladığımız. Maqsud İbrahimbəyov, Rüstəm İbrahimbəyov əsl dissident idilər. Ancaq biz qoymadıq ki, onlar dissident olsunlar. Bəlkə də onlar indi heyifsilənirlər ki, o vaxt Əliyev qoysaydı və biz dissident olsaydıq, indi bəlkə hörmətimiz daha da artıq olardı. Yaxud götürək Anarı. O da dissident idi...” (1, s. 48-49).

Heydər Əliyev respublikaya rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə Azərbaycan yazıçılarının beş ildən bir keçirilən V (5 iyun 1971), VI (29 may 1976), VII (12 iyun 1981) qurultaylarında iştirak etmiş, nitqlər söyləmişdir. Məruzələrində müasir ədəbiyyata xüsusi diqqət yetirməklə yanaşı, klassik irsə də mühüm önəm vermişdir. Ümummillə lider mədəni keçmişə ehtiramı, tarixi yaddaşa qayıtmağı azərbaycançılığın bilavasitə təbliği vasitəsi, milli şüurun oyadılması üsulu hesab edirdi. Yazıçıların 1981-ci il VII qurultayında demişdi: “Açıq demək lazımdır: Azərbaycan tarixinin bir çox parlaq səhifələri bədi

ədəbiyyatda layiqincə əks etdirilməmişdir... Nizaminin və Füzulinin, Xaqaninin və Nəsiminin, Axundovun və Məmmədquluzadənin, Üzeyir Hacıbəyovun və Məmməd Səid Ordubadinin vətəni öz müasir yazıçılarından və şairlərindən parlaq tarixi əsərlər gözləyir..." (8, s. 139-140).

Heydər Əliyev yalnız deməklə kifayətlənmir, irəli sürdüyü ideyaların reallaşmasına şərait yaradırdı. "Ədəbiyyatda Heydər Əliyev: tarixi gerçəklikdən ideala" monoqrafiyasında oxuyuruq: "Anarın "Dədə Qorqud" kino-dastanı və əsasında çəkilmiş film, İsa Hüseynovun "Məhşər" romanı və əsasında ərsəyə gəlmiş "Nəsimi" filmi, Ənvər Məmmədخانının "Babək" romanı və əsasında eyni adlı film, Eldar Quliyevin çəkdiyi "Nizami" filmi, Qabilin "Nəsimi" poeması, Fərman Kərimzadənin Ş.İ.Xətəinin obrazını yaratdığı "Xudafərin körpüsü", "Çaldıran döyüşü" dilogiyası, Mirzə İbrahimovun Nəriman Nərimanovun həyat yolundan söz açan "Pərvanə" romanı, İlyas Əfəndiyevin "Natəvan", "Şeyx Məhəmməd Xiyabani", Bəxtiyar Vahabzadənin Göytürk imperiyasından söz açan "Özümüzü kəsən qılınc", Nəriman Həsənzadənin "Atabəylər" pyesləri, Rəfael Hüseynovun "Cavidlər" və s. onlarca bədii əsərlər məhz aktuallaşmış zamanın mövzusu kimi, tarixi yaddaşın oyanması nəticəsində yaranmış, müasirlərimiz böyük tarixi şəxsiyyətlərin obrazları ilə canlı dialoqa girmək şansı qazanmışlar (5, s. 49).

Əlbəttə, bu ədəbiyyatın siyahısını artırmaq da olar, ümumən Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi 1970-1980-ci illər Azərbaycan ədəbiyyatında folklor, tarixi keçmişə, klassik irsə qayıdış, milli özünüdərk ideyalarının güclənməsi dövrü kimi daxil olmuşdur. 1980-ci illər milli azadlıq hərəkatının oyanmasında, Azərbaycan xalqının imperiya asılılığından xilas olmasında tarixi mövzuda yazılmış əsərlərin – milli ruhlu şeirlərin, poemaların, hekayələrin, romanların, pyeslərin, teatr tamaşaları və kinofilmlərin rolu böyük olmuşdur. Bu illərin neçə nəsil oxucuları sovet təbliğatından daha çox bu əsərlərlə tərbiyə almış, vətənpərvərlik, milli qürur və fəxarət duyğuları ilə aşlanmışlar. Milli müstəqilliyin qazanılmasında Azərbaycan xalqının 1990-cı ilin 20 yanvarında və Qarabağ müharibəsində verdiyi şəhidlər, bir zamanlar Babəkin söylədiyi kimi: "Bir gün azad yaşamağı yüz il qul olmaqdan üstün tutması" bu dövrdə azərbaycançılıq şüurunun zirvədə olmasını bir daha təsdiqləyir.

Ulu öndər Heydər Əliyev müstəqillik ideyasına daima önəm vermiş, onu əvvəlcədən görmüş və real qiymətləndirmişdir. Azərbaycan Yazıçılarının müstəqillik dövründə keçirilən 1997-ci il X qurultayında Ulu öndər deyir: "İndi isə bizim bu qurultayımız tamam başqa bir şəraitdə keçir. Keçmiş zamanlarda nə qədər böyük nailiyyətlər əldə etmişiksə də, mən hesab edirəm ki, bu qurultay indiyə qədər olan bütün qurultaylardan, yazıçıların toplantılarından, konqreslərindən – hamısından üstündür. Çünki müstəqil Azərbaycan Respublikasının sərbəst yazıçıları müstəqil dövlətimizdə özlərinin ilk qurultayına toplaşmışlar. Bu, çox sevindirici haldır..." (8, s. 418).

Heydər Əliyev qurultayda Azərbaycan yazıçılarını müstəqil, sərbəst, buxovlardan azad yaradıcılığa səsləməklə yanaşı, Azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olmağa, xüsusən Qarabağ müharibəsi mövzusunda həssas olmağa çağırırdı: "Ancaq hesab edirəm, bir məsələdə siz daha da yaxından iştirak etməlisiniz. Bu məsələ də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması, işğal edilmiş torpaqlarımızın azad olunması, Azərbaycanın qüdrətli ordusunun yaradılması, Azərbaycan vətəndaşlarının hərbi vətənpərvərlik, ümumiyyətlə vətənpərvərlik ruhunda tərbiyələndirilməsi, Azərbaycan gənclərinin hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsinin möhkəmləndirilməsidir. Bu çox vacibdir, çox lazımdır..." (8, s. 435).

Bu tövsiyəyə Azərbaycan yazıçıları həssas yanaşmış, Qarabağ müharibəsi mövzusunda yüzlərlə şeir, hekayə və publisistika nümunələri, onlarla povest, roman, pyeslər yazılmış, teatrlarda səhnəyə qoyulmuş, filmlər çəkilmişdir. Təsədüfi deyil ki, 1920-ci ilin sentyabr-noyabr aylarında 44 günlük Vətən müharibəsində Ali Baş Komandan İlham Əliyevin uzaqgörən siyasəti, əzmi, iradəsi ilə, şanlı Azərbaycan ordusunun yenilməz qəhrəmanlığı ilə birgə xalqımızın vətənpərvərlik ruhu, milli birliyi, böyük inamı düşmən üzərində qələbənin qazanılmasında həlledici rol oynamışdır. Bu ruhu cəmiyyətə, xalqa, gənc nəsə aşılayan həm də ədəbiyyat və sənət olmuşdur.

Umummillil lider Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq ideyalarını təbliğ və inkişaf etdirməsinin daha bir yolu – ölkədə keçirilən mədəniyyət tədbirləri, yubileylər, başqa xalqlarla ədəbi-mədəni əlaqələrin yaradılması və qarşılıqlı səfərlər nəticəsində olurdu. Ulu öndərin müdrik siyasəti nəticəsində hələ ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycan xalqı, onun ədəbiyyatı, mədəniyyəti bütün Sovet İttifaqında tanınmış, şöhrətqazanmışdır. Respublikada keçirilən ədəbi-mədəni tədbirlər – Azərbaycanda sovet ədəbiyyatı günləri (oktyabr 1975), ayrı-ayrı xalqların ədəbiyyat və mədəniyyət günləri, ölkə səviyyəli "Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri" mövzusunda ümumittifaq elmi-praktik konfransı (1979) və s. çoxsaylı tədbirlər Azərbaycanı şöhrətləndirməklə yanaşı, cəmiyyətdə oyanış, ədəbiyyatda dirçəliş ovqatı yaradır, şairlər Vətəni təbliğ və tərənnüm edən şeirlər yazır, Azərbaycan tarixinə, milli mədəni keçmişə, müasir Azərbaycana dair yazılar, oçerklər qələmə alınır, yeni tədqiqatların, əsərlərin meydana çıxmasına imkan yaradırdı. 1975-ci ildə keçirilən Azərbaycanda sovet ədəbiyyatı günləri nəticəsində ölkədə ədəbiyyata diqqət və maraq daha da çoxalmış, Sovet İttifaqının hər tərəfindən gələn qonaqlarla yaxından tanışlıq və əlaqələrin, mədəni körpülərin yaranması eyni zamanda milli ədəbiyyatın ümumittifaq səviyyəsinə çıxmasına yol açmışdır.

Ölkədə keçirilən bütün ümumittifaq və respublika miqyaslı tədbirlərdə Heydər Əliyevin məruzə və çıxışları Azərbaycançılıq ruhu ilə, Azərbaycanın milli keçmişinəəsrini sevgi ilə aşlanmış, bugünü və gələcəyi naminəqayğı və fəaliyyət strategiyasını ehtiva etmişdir. O cümlədən ümummillil liderin "SSRİ-nin təşkil edilməsinin 50 illiyi haqqında" (dekabr 1972), Xalqlar dostluğu ordeninin təqdimi zamanı söylədiyi nitq (yanvar 1974), "Azərbaycan qadını" jurnalının 50 illiyi və jurnala Qırmızı Əmək Bayrağı ordeninin verilməsi ilə bağlı yığıncaqda "Azərbaycan qadınlarının böyük bayramı" nitqi (may 1974), Azərbaycan dram teatrının 100 illik yubiley tədbirində "Çoxmillətli sovet incəsənətinin bayramı" məruzəsi (iyun 1974), Naxçıvan MSSR-in 50 illik yubileyində nitqi (oktyabr 1974), Azərbaycanda sovet ədəbiyyatı günləri – "Xalqlar

dostluğu və qardaşlığı bayramı” nitqi (oktyabr 1975), “Asiya və Afrika xalqlarının IV sovet həmrəylik konfransında nitqi” (may 1976), Azərbaycan müəllimlərinin altıncı qurultayındakı nitqi (may 1978) və s. kimi konseptual məruzə və çıxışları Heydər Əliyevin 1970-ci illərdə Azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafına yönəlmiş fikirlərini və fəaliyyət proqramını əyani şəkildə göstərir.

Klassiklərin yubileylərinin dövlət səviyyəsində, beynəlxalq miqyasda keçirilməsi, təntənə ilə, ümumxalq bayramı kimi qeyd olunması ümummilli liderin Azərbaycançılıq siyasətinin tərkib hissəsi olmuşdur. Azərbaycan yazıçılarının 1976-cı il VI qurultayının açılışında Heydər Əliyev çıxış edərək, Azərbaycan ədəbiyyatının sovet dönmündəki uğurlarından əvvəl, qədim və klassik dövrünə qiymət verir, ədəbiyyatımızın zəngin mədəni irs zəminində inkişaf etdiyini vurğulayır: “Azərbaycan ədəbiyyatı bu inqilabi mərhələyə, öz inkişafının bu ən mühüm dövrünə zəngin bədii ənənələrlə daxil olmuşdur. Bu ədəbiyyatın çoxəsrlik tarixi “Kitabi-Dədə Qorqud” kimi ədəbi abidələrlə, Nizaminin nəhəng yaradıcılığı ilə, Xaqanınin və Nəsiminin, Füzulinin və Vaqifin, söz sənəti bahadırlarının dahiyənə əsərləri ilə, aşıq poeziyasının həmişə canlı nümunələri ilə zəngindir...” (7)

Ulu öndərin qurultayda adını çəkdiyi bir çox klassiklərin: Mirzə Fətəli Axundov, Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Ələkbər Sabir, Cəlil Məmmədquluzadə, Məmməd Səid Ordubadi, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, Mikayıl Müşfiq, Mehdi Hüseyn və b. ədib və şairlərin yüksək səviyyədə təbliğ olunması, yubileylərinin keçirilməsi, respublikada və dünyada tanınması, əsərlərinin geniş çap olunub yayılması, adlarının abidələrdə əbədiləşdirilməsi həyata keçirdiyi mədəni-tarixi siyasəti aydın şəkildə göstərirdi. Xüsusən dahi klassiklərin yubileylərinin qabardılması, Nizami Gəncəvinin 840 (1979-1981), İmadəddin Nəsiminin 600 (1973), Aşıq Ələsgərin 150 (1971), Nəriman Nərimanovun 100 illik (1972) yubileylərinin respublikada, Moskvada, xaricdə UNESCO səviyyəsində qeyd olunması, Şuşada M.P.Vaqifin məqbərəsinin ucaldılması (1982), repressiya qurbanı olmuş Hüseyn Cavidin nəşinin uzaq Sibirdən gətirilib Vətən torpağında dəfn olunması (1982) hələ sovet dönmündə Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq siyasətinin necə böyük miqyası əhatə etdiyinin göstəriciləridir. Həmin ənənəni Ulu öndər müstəqillik illərində də davam etdirmiş, Məhəmməd Füzulinin 500 illik (1996), “Kitabi-Dədə Qorqud”-un 1300 illik (1997-2001) yubileylərinin xalq bayramı kimi, ümumtürk dövlətləri və UNESCO miqyasında keçirilməsinə önəm vermişdir.

Anar bu addımların Azərbaycan ədəbiyyatında təsirləri və mühüm nəticələri barəsində yazır: “Ona qədər “Kitabi-Dədə Qorqud”-u X-XI əsrlərin abidəsi sayırdılar, ədəbiyyat tariximizi Herodotun nəql etdiyi Midiya əfsanələrilə, Davdakın bizə erməni dilində çatmış şeir ilə, ərəb, fars dilində yazan şairlərlə başlayırdılar. “Kitabi-Dədə Qorqud”-un 1300 illiyinin təsdiq edilməsi ədəbiyyat tariximizi öz ana dilimizdə yaranan bu nəhəng abidəylə başlamağa imkan verirdi... Dastan haqqında neçə-neçə dəyərli kitablar çıxdı. Neçə ildən bəri Yazıçılar Birliyinin təşəbbüsüylə hazırlanan Dədə Qorqud Ensiklopediyası qısa bir müddətdə nəfis şəkildə işıq üzü gördü... Drezdendən “Kitabi-Dədə Qorqud” əlyazmasının orijinala tam uyğun kopyası gəldi və Prezidentə hədiyyə edildi, o isə bu nüsxəni, yanılmıramsa, Əlyazmalar institutunaverdi...” (1, s. 94).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamları ilə 2019-cu ilin Nəsimi ili, 2021-ci ilin Nizami ili elan olunması və bu sıradan keçirilən ümumxalq tədbirləri, Vətən müharibəsində Qələbədən sonra erməni vandalizminin darmadağın etdiyi Şuşada Vaqifin məqbərəsinin, Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülün, Natəvanın ev muzeyi və abidələrinin tez bir zamanda bərpa olunması və Şuşada ənənəvi Vaqif poeziya günlərinin artıq 2021-ci ilin iyul-avqustunda təşkili, 2022-ci ildə də davam etdirilməsi Ulu öndər Heydər Əliyevin ədəbiyyatda və sənətdə Azərbaycançılıq təliminin bugün də yaşadığını, layiqli sələfi ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən daha da inkişaf etdirildiyini nümayiş etdirir.

Nəticə: Ulu öndər Əliyevin hələ yarım əsr öncə, Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyinin birinci dövründə başladığı Azərbaycançılıq təlimi, müasir Azərbaycanın tərəqqisi naminə fəaliyyət proqramı ədəbiyyata da yansımış, çağdaş ədəbiyyatda Azərbaycançılıq konseptinin güclənməsinə, müxtəlif təzahür formalarında üzə çıxmasına, ardıcıl şəkildə milli və müasir özünüdərk platformasına çevrilməsinə şərait yaratmışdır. 70 illik sovet rejimindən sonra Azərbaycan xalqının yenidən ictimai-siyasi müstəqilliyini bərpa etməsində, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün Qarabağ uğrunda müharibədə və mübarizədə Qələbə qazanmasında Azərbaycançılıq şüuru həlledici rol oynamışdır. Bu məqamda Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq ideyaları və onların çağdaş ədəbiyyatda əks-sədası mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Anar. Unudulmaz görüşlər. – Bakı: Təhsil, – 2009, – 272 s.
2. Babanlı, V. Unutmadığım günlər: Heydər Əliyev haqqında xatirələr // “Azərbaycan” jurnalı, – 2007. № 5, – s. 124-135
3. Elçin. “İlyas Əfəndiyev. Şəxsiyyəti və sənəti haqqında bir neçə söz” // İ.Əfəndiyev, Seçilmiş əsərləri. [7 cildə] – Bakı: Çinar-Çap, c.1. – 2002, – s. 5-67
4. Elçin. Tarixlə üz-üzə dayanmış adam / Elçin. Seçilmiş əsərləri. [10 cildə] – Bakı: Çinar-Çap, c. 6. – 2005. – s. 239-248
5. Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala / İ.Həbibbəyli, T.Əlişanoğlu, Ə.Əsgəri [vəb.]. – Bakı: Elm və təhsil, – 2019. – 332 s.
6. Əliyev, H.Ə. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının V qurultayında nitqi // “Ədəbiyyat və incəsənət”. – 1971, 5 iyun. – s. 3
7. Əliyev, H.Ə. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının VI qurultayında nitqi // “Ədəbiyyat və incəsənət”. – 1976, 29 may. – s. 1
8. Əliyev, H.Ə. Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı (nitqlər, məruzələr, çıxışlar). – Bakı: Ozan, – 1999. – 496 s.
9. Süleymanlı M. Qırx ilin yeddi görüşü // – Bakı: Tənqid.net jurnalı, – 2013. № 10, – s. 24-35

Açar sözlər: Ümummilli lider Heydər Əliyev, Azərbaycançılıq konsepti, Azərbaycan dəyərləri, ideologiya, Azərbaycan yazıçılarının qurultayları, klassiklərin yubileyləri

Ключевые слова: общенациональный лидер Гейдар Алиев, концепция азербайджанизма, ценности Азербайджана, идеология, съезды писателей Азербайджана, юбилеи классиков

Keywords: National leader Heydar Aliyev, concept of Azerbaijanism, Azerbaijani values, ideology, congresses of Azerbaijani writers, anniversaries of classics

Heydər Əliyev və çağdaş ədəbiyyatda Azərbaycançılıq konsepti

Xülasə

Məqalədə Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq siyasətinin tərkib hissəsi olan çağdaş ədəbiyyatda Azərbaycançılıq konseptinə əhəmiyyət verməsi, hansı üsullarla onu ədəbiyyata əks etdirməsi, ümumən ədəbi-mədəni sahədə azərbaycanlılığı inkişaf etdirməsindən bəhs olunur. Heydər Əliyevin ədəbiyyatımızda Azərbaycançılıq ideyalarının möhkəmlənməsi və genişlənməsindəki fəaliyyəti həm bilavasitə çağdaş ədəbiyyatın ideya-bədii mündəricəsinə təsir etmək və istiqamətləndirmək yolu ilə, həm də bilvasitə – respublikada keçirilən mədəniyyət tədbirləri, yubileylər, beynəlxalq əlaqələr kontekstində olmuşdur. Həm respublikaya rəhbərliyinin birinci dövrü – sovet dönəmində, həm də ikinci dövrü – müstəqil Azərbaycanın Prezidenti kimi fəaliyyətində Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycançılıq ideologiyasını əsas tutmuş, çağdaş ədəbiyyat və sənətin də bu məcrada yaranması və inkişafına təsir etmişdir.

Heydar Aliyev and the concept of Azerbaijanism in contemporary literature

Summary

The article deal with the importance given by the great leader Heydar Aliyev to the concept of Azerbaijanism in modern literature, which is an integral part of the policy of Azerbaijanism, in which directions it is reflected in literature, and the development of Azerbaijanism in the literary and cultural field in general.

Heydar Aliyev's activity relating strengthening and expansion Azerbaijanism ideas Azerbaijanism in our literature is carried out both directly by influencing and guiding the idea-artistic content of contemporary literature, and also indirectly - creative events in the republic, anniversaries, and international contexts.

The national leader Heydar Aliyev, as the President of independent Azerbaijan, based the first period of his leadership of the republic - during the Soviet period, and the second period - on the ideology of Azerbaijanism, and has influenced the creation and development of modern literature, and art in this direction.

Гейдар Алиев и концепция азербайджанизма в современной литературе

Резюме

В статье говорится о значимости концепции азербайджанизма в современной литературе, как составной части политики азербайджанства общенационального лидера Гейдар Алиева, о способах отражения этой концепции в литературе, а также в целом о развитии азербайджанизма в области литературы и культуры.

Деятельность Гейдар Алиева по укреплению и расширению идей азербайджанизма в литературе напрямую заключалась во влиянии и направленности на идейно-художественное содержание современной литературы, так и в контексте укрепления международных связей, проводимых в республике культурных мероприятий и юбилеев.

Будучи руководителем республики и в первый – советский период, и во второй – как Президент независимого Азербайджана, общенациональный лидер Гейдар Алиев в своей деятельности придерживался курса, основанного на идеологии азербайджанизма, и его влиянии на создание и развитие современной литературы и искусства.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova